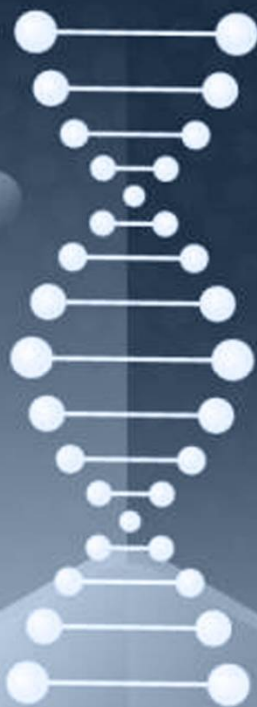

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

Volume 4,
Issue 9/2

2026

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

4 JILD, 9/2 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

ТОМ 4, НОМЕР 9/2

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 4, ISSUE 9/2

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «МА'MUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

№9/2 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2026-9/2>

Бош муҳаррир: | Главный редактор:
Chief Editor:

Matyakubov Umidjon Raximovich
(i.f.d., prof.)

Бош муҳаррир ўринбосари: | Заместитель
главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudoynazarov Egambergan Madrahimovich
(PhD., dots.)

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI

O'rozboyev Abdulla Durdibayevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Axmedov Oybek Saporboyevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Galiyeva Margarita Rafaelovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Nasrullayeva Nafisa Zafarovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Samarqand davlat chet tillari instituti

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)

Urganch davlat universiteti

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev

Tarix fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi Fanlar

akademiyasining haqiqiy a'zosi

Ashirov Adhamjon Azimbayevich

Tarix fanlari doktori, professor,

O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Tarix instituti.

Shaydurov Vladimir Nikolayevich

Tarix fanlari doktori, dotsent

Leningrad davlat universiteti Rossiya

Abdullayev Utkir Ismoilovich

Tarix fanlari doktori (DSc),

dotsent Urganch davlat universiteti

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna

Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Timur Pulatovich

Tarix fanlari nomzodi, dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdalov Umidbek Matniyazovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G'ayrat Baxromovich

Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zosi

Kryukova Tatyana Leonidovna

Psixologiya fanlari doktori, professor

Kostroma davlat universiteti Belorusiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich

Psixologiya fanlari doktori, professor

Grodno davlat universiteti Belorusiya

Urazbayeva Dilbar Abdullayevna

Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Jumaniyazova Nasiba Ramatillayevna

Psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun

Universiteti NTM

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ma'mun Universiteti NTM

Sherov Alisher Bakberganovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Voronsova Yuliya Vladimirovna

Iqtisodiyot fanlari nomzodi

Moskva davlat boshqaruvi universiteti

Jabborov Umarbek Rustambekovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Cho'ponov San'at Otanazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Niyazmetov Islambek Masharipovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'g'li

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Adilov Zafar Yunusovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Boltayev Abdurahim Amanovich

Falsafa fanlari doktori, dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Zoirov Erkin Xalilovich

Falsafa fanlari doktori, dotsent

Buxoro davlat texnika universiteti

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun
Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Ravshanbek Babajonovich

Tibbiyot fanlari doktori, professor

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Esamuratov Aybek Ibragimovich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Samandarova Barno Sultonovna

Biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Tajiyeva Zebo Baxodirovna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li

Ma'mun Universiteti NTM

Журнал включен в перечень ВАК национальных научных изданий, рекомендуемых
для публикации основных научных результатов диссертаций постановлением
№ 01-08/3068/17 от 27 сентября 2024 г.

Page Maker | Верстка | Саифаловчи: X. Mirzaxmedov

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

TARIX

1. **Tajiyeva Umida Rajabboyevna.** Xorazm vohasining ekologik tarixiga oid ayrim masalalar..... 7
2. **Matniyozov Sarvarbek Sanatbek o'g'li.** Xorazm xalq sovet respublikasi davrida yer ishlari nozirligining faoliyati (1920-1924-yillar)..... 12
3. **Farxadov Zoyir Xushnud o'g'li.** Ko'zaliqir madaniyatining arxeologik manbalar asosida o'rganilish tarixi..... 17
4. **Matyakubov Xamdam Xamidjanovich.** Antik Xorazmda urbanizatsiya va shaharlar tizimining shakllanishi: ijtimoiy-iqtisodiy, harbiy omillar..... 22
5. **Abdullayev Shaxobiddin Norqo'zi o'g'li.** Tarixiy xotira va muzey: Samarqand viloyati tarixiy-o'lkashunoslik muzeylarining ijtimoiy-madaniy funksiyalari..... 27

IQTISOD

6. **Умурзаков Машрабжон Турсунбоевич.** Повышение экспортного потенциала промышленных предприятий: на примере текстильной отрасли..... 37
7. **Murodjon Matniyozov.** Omnikanal marketing strategiyasi: kontseptual evolyutsiya va tadqiqot yo'nalishlarining sistematik tahlili..... 41
8. **Mayliyev Temurbek Ilxambay O'g'li.** Oziq-ovqat sanoatini barqaror rivojlantirishni tartibga solishning nazariy-metodologik asoslari..... 52
9. **Murodova Dilfuza Jalolovna.** Auditorlik xizmatlari samaradorligini baholashning uslubiy yondashuvlari: xorijiy amaliyot va uni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari..... 58
10. **Ашуров Сардоржон Зафаржонович.** Факторы и резервы повышения экономической эффективности малого бизнеса в сфере услуг Самаркандской области..... 67

PEDAGOGIKA

11. **Yusupova Madinajon Mansurbek qizi.** Bo'lajak pedagoglarda badiiy-pedagogik kompetentlikni pedagogik trening texnologiyalari asosida rivojlantirish metodikasini takomillashtirish..... 77
12. **Matrizayeva To'maris Jumamirat qizi.** Bo'lajak tarbiyachilarning ijodiy kompetensiyalarini xalq og'zaki ijodi vositasida rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari..... 79
13. **Allaberganova Shoxista Zokir qizi.** Bo'lajak o'qituvchilarda ma'naviy-axloqiy immunitetni pedagogik ta'lim muhiti sharoitida takomillashtirish metodikasi..... 85
14. **Kuchimov Ilyos Ablakulovich,** Ichki ishlar organlarida ta'lim jarayonini boshqarishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish..... 89
15. **Allaberganova Go'zal Adilbek qizi.** Onkologik bemorlarda yuzaga keladigan ruhiy o'zgarishlar va ularga psixologik yordam ko'rsatishning ilmiy-nazariy asoslari..... 94

16. **Otabek Erkinovich Khudayberganov. Muratov Sanjarbek Jumanazarovich.** Formation of professional skills of faculty students of physical culture with sports games..... 101

PSIXOLOGIYA

17. **Тайтелиева Ақтолқын Битуқызы.** Поиск психологической помощи подростком в образовательной среде: барьеры и условия..... 107
18. **Xudayberganova Dilduza Yangiboy qizi.** Ijtimoiy tarmoqlardagi ijtimoiy taqqoslashning o'smirlar emotsional holati va o'z-o'zini anglashiga ta'siri..... 110

FILOLOGIYA

19. **Yakubova Noira Isxakovna** Ingliz tilidan o'zbek tiliga o'zlashgan turizm terminlarining funksional-pragmatik xususiyatlari..... 115

Abu Rayhon Beruniy nomidagi “Tarix”
kafedrası tadqiqotchisi Farxadov Zoyir Xushnud o‘g‘li

KO‘ZALIQR MADANIYATINING ARXEOLGIK MANBALAR ASOSIDA O‘RGANILISH TARIXI

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.23285964>

Annotatsiya

Maqolada Ko‘zaliqr madaniyatining arxeologik manbalar asosida o‘rganilish tarixi yoritiladi. S.P.Tolstov tomonidan ilgari surilgan dastlabki g‘oyalar hamda O.A.Vishnevskaya rahbarligida olib borilgan keyingi qazishma natijalari qiyosiy tahlil qilinib, Ko‘zaliqr, Qal‘aliqr, Dingilja va Xumbuztepa kabi yodgorliklar misolida Xorazmning ilk temir davri moddiy madaniyati va tarixiy davrlashtirilishi masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlari: Sariqamish, Davdon, Ko‘zaliqr, Qal‘aliqr, S.P.Tolstov.

Аннотация

В статье освещается история изучения культуры Кюзели-гыр на основе археологических источников. Путём сравнительного анализа первоначальных представлений С.П.Толстова и результатов последующих раскопок, проведённых под руководством О.А.Вишневецкой, рассматриваются вопросы материальной культуры и исторической периодизации раннего железного века Хорезма на примере памятников Кюзели-гыр, Калалы-гыр, Дингильджа и Хумбуз-тепе.

Ключевые слова: Сарыкамыш, Довдан, Кюзели-гыр, Калалы-гыр, С.П.Толстов.

Abstract

The article covers the history of the study of the Kuzeli-gyr culture on the basis of archaeological sources. Through a comparative analysis of the initial ideas put forward by S.P. Tolstov and the results of subsequent excavations led by O.A. Vishnevskaya, the article examines questions of material culture and historical periodization of the Early Iron Age of Khorezm using the sites of Kuzeli-gyr, Kalaly-gyr, Dingildzhe and Khumbuz-tepe as examples.

Keywords: Sarykamysh, Davdan, Kuzeli-gyr, Kalaly-gyr, S.P. Tolstov.

KIRISH

Arxeologik izlanishlar natijalariga ko‘ra, Amudaryoning Dovdon o‘zani o‘rta qismi shimoliy-sharqiy va shimoliy-g‘arbiy tomonidagi Ko‘zaliqr va Qal‘aliqr balandligi qiriga ushbu atamalarda aholi turar joylarini qad ko‘targanliklari bois, ularda olib borilgan arxeologik qazish ishlarida olingan ashyolar mil. avv. VI–IV asrlarga oidligi aniqlangan. Ko‘zaliqr va Qal‘aliqirda qisman arxeologik izlanishlar olib borilishi natijasida, ushbu yodgorliklar baland tepaliklarda, sun‘iy sug‘orish inshootlar – kanallardan ancha o‘zoq masofada joylashganligiga e‘tibor berildi. Shahar xarobalari ichki qismlarining keng maydonlarida madaniy qatlam va uy-joylar qoldiqlarining topilmaganligi sababli, S.P.Tolstov, paxsa va xom g‘ishtdan qurilgan ikkala shaharlarning mudofaa devorlari o‘rtasidagi maxsus yo‘laklardan qadimiy aholi uy-joy maqsadida foydalangan

yodgorliklarga nisbatan, “devorlari ichida odam yashaydigan shaharlar” tushunchasi ishlatilgan va ushbu shakldagi turar joylar Amirobod madaniyatiga mansub Jonbos 7 “uzun paxsa devorli” uylarining me'morchilik an'alarini davom ettiradi deb qayd etib o'tgan. S.P.Tolstov tomonidan bildirilgan fikrlarga ko'ra, shaharlarning keng markaziy qismlaridan (tadqiqotchining yozishicha, Ko'zaliqirning maydoni 1000x400 m. – 40 gektar, Qal'aliqirning – 1000x700m. – 70 gektar), dehqonchilik maqsadlarida foydalanish imkoniyat bo'lmagan, chunki ikkala yodgorliklar qadimgi kanallar suv sathiga nisbatan ancha baland tepaliklarda joylashgan. Shu sabab tufayli, mudofaa devorlari bilan o'ralgan Ko'zaliqir va Qal'aliqir ichki qismlaridan xorazmliklarning asosiy boyligi chorva qamaydigan joy – podaxona sifatida foydalanilgan deb faraz qilingan.

S.P.Tolstovning g'oyalari tadqiqotchilar tomonidan tanqidiy ko'rib chiqilmagan holda qabul qilindi. Tadqiqotchi O.A.Vishnevskaya rahbarligida Ko'zaliqirda olib borilgan qazishma ishlar va topilgan arxeologik materiallar ushbu g'oyalarni qayta ko'rib chiqishga asos bo'ldi. Shu munosabat bilan, mazkur maqolaning maqsadi - S.P.Tolstovning dastlabki xulosalari va O.A.Vishnevskaya rahbarligidagi keyingi qazishmalar natijalarini qiyosiy tahlil qilish, shuningdek Ko'zaliqir madaniyatining tarixiy davrlashtirilishi va zamonaviy tarixshunoslikda undan foydalanilayotgan atamalar masalasiga oydinlik kiritishdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda arxeologik qazish va dala kuzatuvlari natijalarini tarixiy-qiyosiy tahlil qilish metodidan foydalanildi. Ko'zaliqir, Qal'aliqir, Dingilja va Xumbuztepa yodgorliklarining tarixiy topografiyasi, mudofaa tizimi va me'morchilik tarkibiy qismlari stratigrafik va me'moriy-topografik tahlil asosida o'rganildi. Moddiy madaniyat ashyolari, jumladan sopol idishlar va qurilish materiallari, tipologik qiyoslash yo'li bilan tahlil qilinib, so'nggi radiokarbon tahlili natijalari bilan solishtirildi. Shuningdek, S.P.Tolstov tomonidan ilgari surilgan dastlabki xulosalar bilan O.A.Vishnevskaya, M.G.Vorobeva, S.Baratov va boshqa tadqiqotchilarning keyingi ma'lumotlari o'rtasida tanqidiy tarixshunoslik tahlili o'tkazildi.

NATIJALAR

Dastlab, S.P.Tolstov, Ko'zaliqirning mudofaa devorlari ichida uy-joylarning tiklangan rasmini e'lon qilib, devorlar ichida “odam yashaydigan” uchta keng koridorsimon yo'laklarning mavjudligini ko'rsatib bergan edi. Biroq, arxeologik tadqiqotlar natijasida, eni 2-2,5 metrdan iborat bitta ichki yo'lak va devorlarning tashqi qismida “shaxmat” tartibida o'rnatilgan o'q otish uchun mo'ljallangan to'g'riburchak shinaklar aniqlandi. Qazishmalar paytida ko'pdan-ko'p xayvon suyaklari topildi, mayda chorva suyaklariga nisbatan qoramol, ot va tuyalarning suyaklari ustunlik qilishi diqqatga sazovor bo'ldi. Ushbu dalillarga asoslanib, S.P.Tolstov Ko'zaliqir aholi hayotida chorvachilik muhim o'rin egallaganligi to'g'risida xulosa chiqargan. Ko'zaliqirda topilgan moddiy ashyolar “arxaik”, “ilk antik” davri, madaniyati tushunchalari bilan bog'lanib, mil. avv. VI–V asrlar bilan sanalgan. Eng muhimi, Xorazm vohasida aynan shu davrda paxsa va xom g'ishtdan binokorlikda foydalanish jarayonning boshlanishi aniqlandi. Xronologik jihatdan ushbu jarayon O'rta Osiyoning janubiy viloyatlariga nisbatan Xorazmda ancha kech boshlangan.

Qal'aliqirda olib borilgan tadqiqotlar natijasida, ushbu yodgorlikning tarixiy topografiyasi, ichki tuzilishi va mudofaa tizimiga tegishli dastlabki fikr-xulosalar ancha o'zgardi. Mudofaa devorlar va burjlar bilan mustahkamlangan ushbu yirik markazning g'arbiy qismida 30 ta xonadon iborat ulkan saroy binosining qoldiqlari aniqlangan. Qurilish ishlari, noma'lum sabablarga ko'ra, mil. avv. V asr oxirlarida yoki mil. avv. IV asr boshlarida to'xtab qolib, oxiriga yetkazilmagan.

XX asrning 1970-1982-yillari mobaynida Xorazm arxeologik ekspeditsiya xodimi O.A.Vishnevskaya Ko'zaliqirda arxeologik izlanishlarni davom ettirib, istehkomning barpo qilinishi, uning rivojlanishi tarixi va me'moriy tarkibiy qismlarining yetarli darajada o'rganishga imkon beradigan arxeologik ma'lumotlarni olishga erishganligini qayd qilish lozim. Amalga oshirilgan yangi tadqiqotlar Xorazmning ilk temir davri tarixiga oid ilmiy qarashlarni tubdan o'zgarishiga asos solgan. Birinchidan, avvalgi arxeologik ishlarga nisbatan, yodgorlikning tarixiy topografiyasi maqsadli muayyan o'rganildi. Ko'zaliqir yuqori ichki qal'a va uning atrofidagi “past shahar” qismlaridan iborat bo'lib, mudofaa devorlari bilan o'rab olingan shahar harobaning umumiy maydoni 25 gektarni tashkil etadi (adabiyotlarda keltirilgan dastlabki xabarlariga ko'ra, 40

gektar qayd etib o'tilgan edi). Ko'zaliqirning ichki qal'asida 20 ta xonadan iborat yirik me'morchilik majmuasi qoldiqlari topilgan. Inshoot alohida ustunli zallar va xo'jalik xonalar hamda maydoni 800 kvadrat metrga teng hovlidan iborat. Hovlini bo'ylab xom g'ishtdan terilgan supalar va maxsus joyida g'ishtli ko'tarma – taht o'rni mavjud. Uning ro'parasida muqaddas olov uchun otashgoh qurilgan. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, hovlida diniy marosimlar, urug' va qabila oqsoqollarning yig'ini o'tkazilgan. Saroy shaklidagi ushbu binoda, maydoni 200 kvadrat metrdan iborat ikkita omborxona qazib ochildigan, ularning birida, inshoot devorlarining bo'ylab joylashgan chuqurlarda 30 ta xum o'rnatilgan ikkinchisida esa yirik o'ralar mavjud. Omborxonalarda don maxsulotlari saqlangan.

Ko'zaliqirning mudofaa devorlari paxsa va to'g'ri to'rtburchak hom g'ishtdan qurilgan, har 30-35 metrdan devor yarim dumaloq burjlar bilan mustahkamlangan. Ularning ichki xonalaridan uchta shinakdan foydalanib, o'q otish mumkin bo'lgan. Bunday shinaklar mudofaa devorning tashqi qismida ham o'rnatilgan. Ko'zaliqirning “past shahar” markazida me'morchilik qoldiqlari topilmagan. Uy-joylar va xo'jalik xonalar, asosan, mudofaa devorlar yonida joylashgan. Tashqi istehkom devorlarining turli qismlarida sobiq darvozalarining keng joylari aniqlangan. Darvozalar orqali qal'a ichiga ko'p miqdorda odamlar kirishiga va chorva podalarning haydab kiritishga imkoniyat yaratilgan. O'z paytida S.P.Tolstov, aynan shu xususiyatga e'tibor berib, Ko'zaliqirning ichki qismidan podaxona sifatida foydalanilgan deb xulosa chiqargan edi. Fikrimizcha, Ko'zaliqir doimiy ravishda podaxona vazifasini bajarmagan, ushbu yirik, mudofaa devorlar bilan o'ralgan markaz, tashqi bosqinlardan ximoyalaniş zaruriyati vujudga kelgan paytida tevarak aholisi va uning asosiy boyligi chorva uchun mustahkam panagoh bo'lib turgan.

Ko'zaliqir madaniyati, asosiy ko'rsatkichlariga ko'ra, Amirobod, Quysisoy va ilk saklar madaniyatlaridan keskin farqlanadi. Mil. avv. VI-V asrlarda rivojlangan bu madaniyat, avvalgi davrlarda Xorazm vohasi qabilalarning turmush-tarzi, uy-joylar qurilishi va xunarmandchiligida ma'lum bo'lmagan madaniy, ishlab chiqarish, me'morchilik va hunarmandchilik sohasida yangiliklarning joriy etilishi va rivojlanishi jarayonlarini o'zida aks ettiradi. Uy-joylar, yirik inshootlar, mudofaa devorlar barpo etilishida paxsa va xom g'isht qurilish materiallaridan foydalanish, yirik istehkomlar va turli vazifalarni bajaruvchi ko'pxonali inshootlarning vujudga kelishi, xumdonlarning paydo bo'lishi, kulolchilik charxning hunarmandchilik sohasiga tatbiq qilinishi va charxda mahalliy sopol idishlarning dastlab yasalişhi kabi yangiliklar shular jumlasidandir.

XX asrning o'rtalarida Quyi Amudaryo o'ng sohil Janubiy Oqchadaryo o'zani sharqiy qismida dehqonchilik uy-qo'rg'onlari topib tekshirilgan. Ular bir-biridan 50-120 m masofada alohida joylashgan. Uy-qo'rg'onlar qoldiqlarining asosiy qismi Dingilja vohasida topilgan bo'lib, mil. avv. V asrga oid Dingilja katta uy-qo'rg'oni shular jumlasidandir. Katta uy (34x24 m.) 7 ta xona va ichki hovlidan iborat bo'lib, uning o'rtasidagi keng yo'lak – koridor orqali uy-joy qishki (g'arb tomoni) va yozgi (sharq tomoni) qismlariga bo'lingan. Uy-joyning atrofi, eni 2-2,4 metr tashqi devor bilan o'ralgan. Uy-qo'rg'on paxsadan qurilgan, uning devorlarini ta'mirlash paytida xom g'ishtdan foydalanilgan (bunday uslub Ko'zaliqir mudofaa devorlarini o'rganishda ham qayd etib o'tilgan). Uy-qo'rg'on turar joylar, oshxona, omborxonalar va yog'och ustunli zalidan iborat bo'lgan. Omborxonalarda yirik xumlar va tariq doni qoldiqlari topilgan. Ustunli zalning markaziy qismida e'tiqod marosimlari bilan bog'langan katta o'choq aniqlangan. Uy-qo'rg'onning janubiy tomonida joylashgan keng hovlida paxsa devorli, tagi xom g'ishtdan terilgan yirik chuqur (13,5x9 m.) hovuz o'rni qazib ochildigan.

XX asrning 60-yillariga qadar O'rta Osiyo arxeologiyasida ilk temir davriga oid Dingilja butunlay qazib ochildigan yagona uy-qo'rg'on edi. Arxeologik tadqiqotlari natijasida, M.G.Vorobeva tomonidan qadimgi Xorazm tarixiga oid binokorlik uslublari, qurilish materiallari, me'morchilik xususiyatlari, xo'jalik va hunarmandchilik rivojlanishi bilan bog'liq muhim masalalar ko'rib chiqilgan.

S.P.Tolstov tomonidan fanga tatbiq qilingan “arxaik davri” tushunchasi, dastlab mil. avv. VII – V asrlarga oid yodgorliklar bilan bog'langan. Ularning asosiy qismi Sariqamishbo'yi atroflarida va Oqchadaryo vohasida topib tekshirilgan. Arxaik davriga mansub ko'pdan-ko'p

yodgorliklar alohida uy-joylar harobalari sopol idishlar parchalari yoyilgan sahnlar sifatida saqlangan.

XX asrning 50-yillari oxirlarida mil. avv. V – IV asrlarga oid madaniy qatlamning mavjudligi Janubiy Xorazmdagi Elxaras va Hazorasp shahar harobalarida aniqlangan. 1970-yillarda Xumbuztepada kulolchilik ustaxonalarning qoldiqlari topilgan. 1996-1997-yillarda S.B.Bolelov Xumbuztepada qazishma ishlarni davom ettirib, yangi arxeologik ashyolarni olishga muvaffaq bo'lgan. Kulolchilik xumdonlar va charxda yasalgan sopol idishlarning topilishi natijasida, mil. avv. VII asr oxirlari – mil. avv. VI asrda Xumbuztepa yirik kulolchilik markaziga aylangan degan xulosa chiqarilgan, shuningdek, Xumbuztepa atrofida arxaik davriga oid Qoratosh va Toshsaqa yodgorliklari topilgan. O'tgan asrning 80-yillarida mil. avv. I-mingyillikning o'rtalariga oid sopol idishlarning parchalari M.M.Mambetullaev va V.N.Yagodin tomonidan Xivaning quyi qatlamlarida topilgan. Q.Sobirov va R.Abdirimov Hazorasp arxeologik materiallari asosida, Xorazmda o'troq dehqonchilik madaniyati rivojlanishi ilk bosqichlarning davrlashtirilishi masalasini ko'rib chiqqanlar.

So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, radiokarbon tahlili asosida, Xumbuztepaning quyi madaniy qatlamidan topilgan sopol idishlar mil. avv. VII asrning birinchi yarmi bilan sanalgan, S.Baratovning ta'kidlashicha, Ko'zaliqirning eng qadimgi kulolchilik buyumlarini ham aynan shu davr bilan bog'lash lozim. Bundan tashqari, S.Baratov Janubiy Xorazmda Meshekli va Ucho'choqda o'rganilgan Quvisoy davri hamda ilk saklar madaniyatiga oid qabristonlari haqida yozadi. Tadqiqotchining fikriga ko'ra, dafn jihozlari, jumladan, qo'lda yasalgan mahalliy sopol idishlar va janubdan olib kelingan Yoz II turidagi kulolchilik charxda ishlangan idishlar hamda bronza o'q uchlari mil. avv. VIII – VI asrlarga oid bo'lib, Janubiy Xorazm hududi Quvisoy madaniyati yoyilgan hududlar doirasiga kirgan. Mil. avv. VI – V asrlarga oid qadimgi Xorazm mudofaa inshootlari masalasi G'.Xo'janiyozov va Q.Sobirov monografiyalarida yoritilgan. M.Mambetullaev Xorazmda shaharlarning vujudga kelishi omillari, ularning turlari va rivojlanishi xususiyatlari kabi muammolarni tahlil qilgan. Mil. avv. VI – V asrlarga oid Xorazm vohasi arxeologik yodgorliklarning o'rganilishi tarixi N.Egamberdiyeva va Xalil Matyakubov nomzodlik dissertatsiyalarida ko'rib chiqilgan.

Shuningdek, qadimgi Xorazm sivilizatsiyasi, davlatchilik va ilk shaharsozlik madaniyati tarixini yangi asoslarda o'rganish nihoyatda muhim vazifaga aylandi.

MUHOKAMA VA XULOSA

Yuqorida tahlil qilingan ma'lumotlarga asoslanib, quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

- XX asrning 30-yillari oxirlaridan boshlab, mil. avv. VI-V asrlarga, ya'ni arxaik madaniyati davriga oid 300dan ziyod arxeologik yodgorliklar topib tekshirilgan. Ammo, arxeologik qazishma ishlari ularning ayrimlarida olib borilgan (Ko'zaliqir, Qal'aliqir, Dingilja, Katta Oybo'yirqa'l'a, Xumbuztepa, Hazorasp).

- “Arxaik davri” va “arxaik madaniyati” tushunchalarini S.P.Tolstov “ilk antik davri” mil. avv. VII – V asrlar bilan bog'lagan. Ushbu xulosa olimning XX asr 50-60-yillarining boshlaridagi nashrlarida o'z aksini topgan. Fikrimizcha, zamonaviy ilmiy adabiyotlarda Xorazm arxeologiyasi va tarixiga nisbatan “arxaik davr”, “arxaik madaniyati” tushunchalarining qo'llanilishidan voz kechib, “Ko'zaliqir madaniyati”, “ilk temir davri” (tarixi, madaniyati) kabi atamalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Mil. avv. VI – V asrlarga oid qadimgi Xorazm mudofaa inshootlari masalasi G'.Xo'janiyozov va Q.Sobirov monografiyalarida yoritilgan.

- XX asrning 30-80 yillari mobaynida Xorazm vohasining ilk temir davri binokorlik xususiyatlari, mudofaa inshootlari, hunarmandchilik turlarining tadqiq etish, irrigatsiya sun'iy-sug'orish inshootlarini o'rganish muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Tozabog'yob va Amirobod bronza davri madaniyatlariga nisbatan, mil. avv. VI – V asrlarda Xorazm vohasida vujudga kelgan tub madaniy o'zgarishlar, jumladan, paxsa va xom g'ishtdan uy-joylar, mudofaa devorlarning qurilishi, uy-qo'rg'onlar va turli inshootlarning paydo bo'lishi, kulolchilik charxning hunarmandchilikka joriy etilishi, o'troq aholi moddiy madaniyatining keskin o'zgarishi turli ilmiy maqolalar va monografiyalarda qayd etib o'tildi.

- Mustaqillik yillarida qadimgi Xorazmning arxeologik jihatdan o'rganish jarayonida yangi bosqich boshlandi. Ko'zaliqir madaniyatiga oid arxeologik manbalarning mil. avv. VII asr o'rtalari yoki oxirlariga qadar qadimiylashtirish to'g'risida savol ruyobga chiqarilib, tarixiy davrlashtirish masalalari tahlil qilindi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Толстов С.П. Древности верхнего Хорезма // ВДИ – М., 1941. № 2. – С. 178.
2. Толстов С.П. Городища с жилыми стенами // КСИИМК. – М., 1947. Вып. XVII. – С. 3-8; o'sha muallif. Древний Хорезм. Опыт историко-археологического исследования. – М.: МГУ, 1948. – С. 79-80.
3. Толстов С.П. Итоги работ Хорезмской археолого-этнографической экспедиции в 1953 г. // ВДИ. – М., 1955. № 3. – С. 193-197; o'sha muallif. По древним делтам Окса и Яксарта. С. 99, 101.
4. Толстов С.П. По следам древнехорезмийской цивилизации. – М. – Л.: АН СССР, 1948. – С. 93-94.
5. Вишневская О.А., Рапопорт Ю.А. Городище Кюзели-гыр. К вопросу о раннем этапе истории Хорезма // ВДИ. – М., 1997. № 2. – С. 150-173.
6. Вишневская О.А. Раскопки на городище Кюзели-гыр // АО 1971. – М.: Наука, 1972. – С. 532-533.
7. Воробева М.Г. Дингилдже. Усадба середины I тысячелетия до н.э. в Древнем Хорезме // МХЭ. – М., 1973. С. 17.
8. Мамбетуллаев М.М., Ягодин В.Н. К оценке хронологии и исторической динамики культурного слоя древней Хивы // ОНУ. – Ташкент, 1986. – С. 43-51.
9. Мамбетуллаев М. История и культура Южного Хорезма античной эпохи (города и поселения IV в. до н.э. – IV в. н.э.): Автореф. дисс... докт. истор. наук. – Ташкент: Институт истории, АН РУз, 1994. – С. 25-30.
10. Ходжаниёзов Ф. Қадимги Хоразм муҳофаа иншоотлари. – Тошкент: «Ўзбекистон», 2007; Собиров Қ. Хоразмнинг қишлоқ ва шаҳарлари муҳофаа иншоотлари. – Тошкент: Фан, 2009.

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE» JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

Maqolani tayorlashda qo'yiladigan talablar:

1. Maqola o'zbek, ingliz va rus tillarida minimal 6 sahifadan iborat bo'lib, Microsoft Word dasturida Times New Roman shriftida 12 kegl, 1 satr oralig'ida, sahifalar barcha tomondan 2 sm qoldirilgan holda bo'lishi shart.
2. Satr boshi - 1,25 sm bo'lib, satrlarni eniga to'g'irlash, so'zlarni boshqa qatorda ko'chirish avtomatik tarzda bo'lishi lozim.
3. Birinchi qator o'ng tomondan muallifning familiyasi, ismi va otasining ismi, ikkinchi qatorda muallifning ish joyi, lavozimi, ilmiy darajasi va unvoni, e-mail va telefon raqami, uchinchi qatorda sahifaning o'rtasida bosh va qalin harflar bilan maqolaning nomi yoziladi. Ushbu ma'lumotlar o'zbek, ingliz va rus tillarda berilishi lozim.
4. Keyingi qatordan o'zbek, ingliz va rus tillarida 60 so'zdan iborat annotatsiya beriladi.
5. Keyingi qatordan 7-10 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida kalit so'zlar beriladi.
6. Keyingi qatordan asosiy matn boshlanadi va maqola 4 qismdan iborat bo'ladi: Mavzuning dolzarbligi. Metodlar va o'rganilganlik darajasi. Tadqiqot natijalari. Xulosa.
7. Maqolalar ilmiy ahamiyatga ega bo'lib, ulardagi fakt va fikrlar asoslangan hamda mustaqil ma'no kasb etishi lozim, plagiat holati taqiqlanadi. Muallif foydalanilgan adabiyotlarni aniq ko'rsatishi, olingan iqtiboslarning aniq manbalarini keltirishi lozim.
8. Web of science hamda Scopus tizimidagi jurnallardan iqtiboslar olish maqsadga muvofiqdir.
9. Iqtiboslar matn ichida [1, 25] beriladi. Adabiyotlarning to'liq ro'yxati asosiy matndan so'ng alifbo tartibida ko'rsatilishi lozim.

Требования к оформлению научной статьи:

1. Статьи должны содержать 6 страниц, в формате Times New Roman на Microsoft Word, 12 кегль, 1 см, со всех сторон 2 см.
2. Начала абзаца - 1,25 см, формировать строки по ширине, перенос слов в другой ряд должен быть в автоматическом порядке.
3. В первой строке от правой стороны Ф.И.О. автора, во второй строке место работы, должность, ученая степень и ученое звание, e-mail и номер телефона, в третьей строке по центру страницы прописными буквами жирным шрифтом название статьи. Эта информация должна быть предоставлена на узбекском, английском и русском языках.
4. В следующей строке аннотация из 60 слов на трех языках: узбекский, английский и русский.
5. Со следующей строки ключевые слова 7-10.
6. Далее начинается основной текст. новой текст начинается со следующей строки, и статья состоит из 4 частей: актуальность темы, методы и уровень исследования, результаты исследования, заключение.
7. Статьи должны иметь научное значение, факты и идеи должны быть обоснованными и избежать плагиатства. Автор должен точно указать использованную литературу и ссылку на источники, при помощи которых он выразил свое мнение.
8. Сноски или ссылки должен быть взяты из Web of science, а также системы журналов Scopus.
9. Цитирование приводится в тексте [1, 25] Полный список литературы должен быть указан после основного текста, а алфавитном порядке.

Requirements of the articles submitted:

1. Articles should be at least 6 pages, in Times New Roman, 12 pt., 1 inter.
2. The line head should be 1,25 cm, line spacing, and the words should be automatically moved.
3. The author's full name should be on the first line from the right; the author's place of work, position, academic degree, and academic rank, email address, and phone number should be on the second line; the article title should be centered in bold, capital letters, on the third line. This information should be provided in Uzbek, English, and Russian.
4. An annotation of 60 words in the next line in three languages.
5. Key words from the next row in three languages 7-10.
6. The next line begins with the main text. The main text begins on the next line, and the article consists of four parts: the relevance of the topic, the methods and level of research, the results, and the conclusion.
7. Articles must be of scientific importance and facts and opinions in the article should be well-grounded and have an independent meaning, and they must be free of plagiarism. The author must clearly demonstrate the literature used in his or her opinion, and provide the exact sources of the extracts.
8. Quotes should be from "Web of science" and "Scopus" journals.
9. A complete list of publications should be followed in alphabetical order after the main text. Seals and references should be in the main text [1, 25].